

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (CÜİFD),

XIX, 2 (15 Aralık 2015), ss. 81 - 110

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology (CUJFT),

XIX, 2 (December 15, 2015), pp. 81 - 110

Sayısal Nesne Tanımlayıcı/ Digital Object Identifier (DOI):

<http://dx.doi.org/10.18505/cuifd.34067>

Geliş Tarihi / Received Date: 14.10.2015

Kabul Tarihi / Accepted Date: 23.11.2015

FAZLULLAH MORAL'IN MÜNÂCÂT-I BED'Â ADLI ESERİ

Yusuf YILDIRIM *

Öz: Makalenin konusu, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Fazlullah Moral'ın *Münâcât-ı Bed'â* isimli eseridir. Adından da anlaşılacağı üzere münâcât türünde yazılan eserde şairin, işlediği günahlardan pişmanlık duyarak Allah'tan af dilediği içten yakarışı sezilir. Eserin, yalnızca şairin şahsî bir yakarışı gibi olmayıp, işlediği ortak hususlardan hareketle okuyan herkesin istifade edebileceği bir hüviyete sahip olduğu görülmektedir. Mukaddime ve asıl konunun işlendiği manzume olarak iki bölümden oluşan eserde Allah'la "senli-benli" konuşulan samimî bir hava göze çarpar. Bazen de şairin biraz daha ileri giderek Allah'a, mutasavvıfların "naz makamı" dedikleri perdeden hitap ettiğine şahit oluyoruz. Makalede, öncelikle şairin hayatı ve eserleri hakkında bilgiler sunulacak, ardından *Münâcât-ı Bed'â* tanıtıldıktan sonra eserin çeviri yazısına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Dinî-Edebî Türler, Münâcât, Fazlullah Moral, Münâcât-ı Bed'â.

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (yasef_yildirim@hotmail.com).

** CÜİFD, yılda 2 defa (15 Haziran ve 15 Aralık) Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından yayımlanan akademik bir dergidir. Yayımlanmak üzere gönderilen makaleler, ez iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik değerlendirmesine tabi tutulur. Ayrıca intihal tespitinde kullanılan özel bir program aracılığıyla makalelerin daha önce yayımlanmamış olduğu ve intihal içermediği teyit edilir.

** CUJFT, is a peer-reviewed academic journal published twice (June 15 and December 15) a year by Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas/Turkey. This journal uses double-blind review fulfilled by at least two reviewers. In addition, all articles are checked by means of a program in order to confirm they are not published before and avoid plagiarism.

Fadlallah Moral's Work Titled *al-Munâcât al-Badîa*

Abstract: The subject of this article is the work named *al-Munâcât al-Badîa* of Fazlullah Moral, who lived between the end of the 19th century and the first half of the 20th century. The poet's heartfelt appeal for forgiveness from Allah is perceived in the work written in the kind of appeal as its name implies. Anyone who reads the work can benefit from it because it, which has a common identity, is not the personal plea of the poet. The cordial atmosphere of a talk on first name terms with Allah is observed in the work composed of *muqaddima* and poem in which its main issue was committed. Sometimes, we witness that the poet addresses Allah from the place labelled by poets as the position of coyness by exceeding his limit. In the article, it will first present information about the poet's life and works and then the transliterations of *al-Munâcât al-Badîa* will be given after it is introduced.

Keywords: Turkish Literature, Religious-literary kinds, Appeal, Fazlullah Moral, *al-Munâcât al-Badîa*.

GİRİŞ

Münâcât, konusu Allah'a yakarış olan şiir türüdür. Mensur örneklerine de rastlanmakla birlikte genellikle manzum olarak kaleme alınan münâcâtlar hemen her nazım şekliyle yazılabilmektedir. Münâcât kelimesinin yerine bazen "tazarrunâme, niyâz, yakarış, dua, tevbe" gibi isimler de kullanılabilmektedir. Kulun acziyetini ifade hâli olan münâcâtlar, kişinin yüce Allah karşısında kulluğunun farkında olarak, edeple kendi eksiklik ve noksanlığını itiraf edip Allah'tan kısık bir sesle yardım istemesidir. Bir kul olarak şairin her türlü sanat endişesini bir yana bırakarak doğrudan ve samimî hislerle Allah'a yönelmesinin gereği olarak münâcâtlarda duygulu ve rikkatli bir üslûp ortaya çıkmıştır. Allah'a sığınma ve herşeyi O'ndan isteme duygusuyla hemen her şair bu türde eser kaleme almış, bu nedenle müstakil münâcât mecmuaları tertip edilecek kadar çok şiir yazılmıştır.

Münâcâtların esas konusu, tevhîdlerde olduğu gibi Cenâb-ı Allah'tır. Bu esas konu ile bağlantılı olarak Allah'ın varlığı, birliği, eşi ve benzeri olmadığı, hiç kimseye ihtiyaç duymadığı, selbî ve subûfî sıfatları, güzel isimleri (esmâ-i hüsnâ) konu edilir. Ancak burada tevhîdlerden farklı olarak Allah için söylenen herşey, kulun acziyeti ve O'na muhtaç olduğu noktasından hareketle seçilir.

Şairler, münâcâtlarına genellikle günahlarının büyüklüğünü, nefse ve şeytana uyduklarını itiraftan sonra Allah'ın sonsuz lütuf ve keremi

karşısında bunların önemsiz olduğunu belirterek başlarlar. Allah'ın yegâne Ganiyy-i Mutlak olması, kulun âciz ve muhtaç olduğunu idrak ederek bunu itiraf etmesi; kulun, işlediği günahlardan pişmanlık duyarak bir daha yapmamaya karar vermesi, tevbe ve istiğfâr ederek Allah'ın sonsuz merhametine sığınması gibi hususlar münâcâtlarda müşterek konulardır. Mutasavvıf şairlerin münâcâtlarında bu hususların yanında özellikle Allah'ın cemâline kavuşma arzusu öne çıkar. Örnekleri az olmakla birlikte kimi zaman şairlerin, münâcâtlarında sosyal ve siyasal problemlere de değinerek, bu konuda Allah'tan yardım diledikleri de görülür. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra bu örnekler daha fazla rastlanmaktadır.¹

Bu makalenin konusu olan Fazlullah Moral Efendi'nin *Münâcât-ı Bed'â* isimli eseri, yukarıda bahsedilen ortak konuların hemen hepsini ihtiva etmesi açısından bu türün dikkat çeken örneklerinden biridir. Tahlilinin ardından çeviriyazısını vereceğimiz eserde şair, İlahî azamet karşısında "ne dedigini bilemeyen bir deli" gibi "herşeyi pervasızca isteyen" biri olarak karşımıza çıkar.

1. MEHMED FAZLULLAH EFENDİ, HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

21 Safer 1293 (14 Mart 1876)'te Sivas'ta doğar.² Babası, "Gulâmî" mahlasıyla şiirler kaleme alan Abdülkadir Gulâmî'dir.³ Dedesi ise aslen Sivaslı olmakla birlikte Kerkük'te doğan Mûr Ali Baba'dır.⁴ *Münâcât-ı Bed'â*'nın başında yer alan "Müfessir-i Tıbyân evlâdından Mûraliba-

¹ Münâcâtlar hakkında geniş bilgi için bkz. Abdülhakim Koçin, *Türk Edebiyatında Münâcât*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2011; Muhsin Macit, "Münâcât" *DİA*, C. 31, İstanbul 2006, s. 563-565; Cemal Kurnaz, *Münâcât Antolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1992; H. İbrahim Şener-Âlim Yıldız, *Türk İslâm Edebiyatı*, Rağbet Yay., İstanbul 2010, s. 154-159; Zülfikar Güngör, "Münâcâtlar" *Türk-İslam Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara 2012, s. 152-157.

² Şairin hayatı hakkında verilen bilgiler ağırlıklı olarak şu kaynaklardan yararlanılarak hazırlanmıştır: Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Şairleri*, Sivas Halkevi Yayını, Sivas 1948, s. 131-166; İbrahim Olcaytu, *Folklor Defterleri-II (1907-1945)*, (Haz. Sadık Perinçek), Kalan Yayınları, Ankara 2001, s. 230-240; İbrahim Aslanoğlu, *Sivas Meşhurları*, C. I, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas 2006, s. 330-332.

³ Abdülkadir Gulâmî'nin hayatı için bkz. Ata Terzibaşı, *Kerkük Şairleri*, C. II, Cumhuriyet Basımevi, Kerkük 1387 (1967), s. 34-40.

⁴ Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Ata Terzibaşı, *Kerkük Şairleri*, C. II, s. 24-33.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

bazâde Muallim Şeyh Mehmed Fazlullah..." ifadesine bakılırsa, Fazlullah Efendi'nin soyu *Tercüme-i Tefsîr-i Tıbyân* müellifi Mehmed b. Hamza ed-Debbağ el-Ayıntabî'ye kadar gitmektedir. el-Ayıntabî'nin yirmi yaşından sonra Sivas'a yerleşmesi ve burada vefat etmesi bu ihtimali kuvvetlendirir.⁵

İlk eğitimini, sekiz yaşında kaybettiği dedesinden alan Fazlullah Efendi, on yaşında da babasının vefatına şahit olur. Küçük yaşlarda himayesiz kalmasına rağmen ilk ve orta tahsilini başarıyla tamamlar. Çok zeki ve çalışkan olup hiçbir dersten düşük not almaz. Ailevî imkânsızlıklardan dolayı yüksek tahsile devam edemeyen şair, Sivas'ta medrese tahsiline devam ederek icazet alır. Medresede Arapça ve Farsça'yı bu dillerde eser verecek kadar iyi öğrenir.

Yirmili yaşlarda muallimliğe başlayan Fazlullah Efendi bu meslekte uzun yıllar fasılasız çalışır. İlk 26 Receb 1303 (12 Ocak 1896) tarihinde Amasya İdadîsi'ne Resim ve Türkçe muallimi olarak atanan şair burada on yıl kadar çalıştıktan⁶ sonra 9 Safer 1323 (15 Nisan 1905)'te Tokad İdadîsi'ne becâyîşle tayin ister.⁷ İki yıl sonra hakkında başlatılan bir tahkikat neticesinde Mardin İdadîsi'nde görevlendirilir.⁸ Arşiv belgelerine göre bir süre de Urfa İdadîsi'nde çalıştığı anlaşılan Fazlullah Efendi 1331 (1912-13)'de Maraş İdadîsi Türkçe muallimliğine tayinini ister.⁹ Maraş'ta eğitim faaliyetlerinin yanında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay)'nin başkanlığını da yapar. Bu sırada Fransız işgaline karşı halkı direnişe teşvik ettiği gerekçesiyle hakkında ihbarlar yapılır. Yakalanacağını duyunca tayin isteğinde bulunarak 1336 (1918) senesi sonlarında Sivas'a bağlı Şarkî Karahisar'a İdadî müdürü olarak geçer.¹⁰ Kaynaklara göre Sivas'ta Dârü'l-hilâfe Medresesi müdürlüğü ve Sivas Sultanîsi muallimliği görevlerinde de bulunan şairin vazife yaptığı yerlerde Türkçe, Arapça, Farsça

⁵ el-Ayıntabî'nin mezarı Sivas'ta Aliğa Camii haziresindedir. Müellif hakkında geniş bilgi için bkz. Recep Arpa, "Tıbyân Tefsiri", *DİA*, C. 41, İstanbul 2012, s.127-128.

⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA], Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi [MF.MKT.], 301/44.

⁷ BOA, MF.MKT., 847/10.

⁸ BOA, MF.MKT., 1000/10.

⁹ BOA, MF.MKT., 1184/25.

¹⁰ Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Kongresi, İnkılâp ve Aka Kitabevleri*, İstanbul 1963, s. 55-56; M. Fahreddin Kırzioğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, C. III, Kültür Ofset Ltd. Şti., Ankara 1993, s. 219.

Edebiyat, Felsefe, Mantık, Resim ve Hıfzussıhha dersleri okuttuğu anlaşılmaktadır.¹¹ 1930 yılında kendisi isteğiyle emekliye ayrılır.

Fazlullah Efendi görev yaptığı yerlerde muallimlik mesleğinin yanında halkla da yakın ilişkiler kurmuş, özellikle Cuma günleri verdiği vaazlarla eğitim meselelerinin yanısıra, siyasî ve toplumsal mevzularda da halkı bilgilendirmiştir. Urfa'da câmilerde yaptığı vaazlara Ermenilerden de devam edenlerin olduğu, hatta Ermenilerin Pazar günleri kiliselerinde kendilerine vaaz vermesini rica etmelerine rağmen Fazlullah Efendi'nin, câminin bütün insanlara açık olduğunu ve hiçbir din ve ırk ayrımı gözetilmeden herkesin gelebileceğini belirterek bu teklifi önce reddettiği belirtilir. Ancak Ermeniler, sadece erkeklerin değil, kadınların da kendisini dinlemek istediklerini belirterek tekliflerinde ısrarcı olunca kilisede birkaç vaaz vermiştir.¹² Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü arşivinde bulunan "Fazlullah Moral'ın Erzurum Kongresi Anıları"ndan, Fazlullah Efendi'nin Sivas'a geri döndükten sonra da boş durmadığını, öğretmenlikten arta kalan zamanlarda *Gâye-i Milliye* ve onun ardından *İrâde-i Milliye* gazetelerinin çıkarılmasında katkıda bulunduğunu öğreniyoruz. Bunun yanında "Tenvir ve İrşad Heyeti" idaresinin faaliyetlerine de katılmış, işgalcilerin propogandalarına karşı halkı aydınlatmıştır.¹³

Fazlullah Efendi resmî görevlerinden çok Erzurum Kongresi'ne Sivas delegesi olarak katılması ile tanınır. Kongrede yirmiye yakın söz alarak gündeme dair değerlendirmelerde bulunur. Mustafa Kemal Paşa'nın ısrarlarına rağmen Temsil Kurulu üyeliğini kabul etmez. Özellikle, halkın ve askerlerin İslam şartlarına uymaları hakkında Kongre kararlarına bir madde eklenmesini isteyen önergesiyle dikkati çeker.¹⁴

Cumhuriyet'in ilanı münasebetiyle yazdığı tarih kıtasını doğrudan Mustafa Kemal Paşa'ya göndererek Paşa'nın Reis-i Cumhuriyetini tebrik eder:

Hîç görmedi saâdet millet hükûmetinden
Cumhûriyet güzeldir Kur'ân olursa düstûr
Et Fazlı arz-ı tebrîk târîh-i cevher ile

¹¹ İbrahim Olcaytu, *age*, s. 230.

¹² İbrahim Olcaytu, *age*, s. 230.

¹³ Vehbi Cem Aşkun, *age*, s. 99 (naklen).

¹⁴ Kongrede sunduğu önergenin tamamı için bkz. A. Necip Günaydın, *Erzurum Kongresine Katılan Sivas Vilayeti Delegeleri*, Cumhuriyet Üniversitesi Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi, Sivas 2002, s. 94.

“Gâzî Kemal Paşa oldu reîs-i cumhur” 1341/1923
 Paşa’nın kıtaya cevabı ise şu şekildedir:
 “Dârü’l-Hilâfe Medresesi Müdürü Fazlullah Bey’e:
 Teşekkür eder, milletimiz hakkında bâis-i saâdet olmasını Cenâb-ı
 Hak’tan dilerim.”

Reîs-i Cumhur
 Gazi Mustafa Kemal

Fazlullah Efendi, Mustafa Kemal Paşa’nın *Nutuk*’u okuduğu sırada ve İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı olması münasebetiyle de birer kıta yazarak tebrikte bulunur.¹⁵

1935 yılında, dedesi Mûr Ali Baba’nın ismine nisbetle “Moral” soyadını alan Fazlullah Efendi, 23 Nisan 1942’de 66 yaşında iken vefat eder. Vefatına kadar kafasının hala dinç olduğu ve ölüm yatağında bile şiirler yazdığı, damadı Vehbi Cem Aşkun tarafından belirtilir. Cenazesi Sivasta Mûr Ali Baba Camii haziresine, amcası Halis Efendi’nin mezarı üzerine defnedilir. Aynı hazirede dedesi Mûr Ali Baba ve babası Aldülkadir Gulamî’nin kabirleri de bulunmaktadır.

Şiirlerinde “Fazlı” ve “Fazlullah” mahlaslarını kullanan Fazlullah Moral’in edebî vechesini, kendisini yakından tanıyan Vehbi Cem Aşkun şu sözlerle değerlendirir: “Şiirlerinde didaktik bir eda vardır. Yalnız gazelleri daha lirik bir mahiyet arz etmektedir. Bununla beraber eserleri dil bakımından çok temiz ve güzeldir. Ulusal duyguları kuvvetli, heyecanı çok bir şairdir. Bilhassa hicivlerinde pek haşındır. Maalesef birçok parçalarını elde edemedim. Hafızasında olduğundan eserlerinin büyük bir kısmı kendisiyle birlikte gitti. Mamefih mevcut parçaları onun edebî kudretini belirtmeye yetecek kadar vardır.”¹⁶

Moral’in mesnevi şekliyle kaleme aldığı üç eseri basılmıştır: *el-İtidâl fî Muhabbeti’l-âl* (Haleb 1330), *Şihâbu’l-Kudret fî-Recmi’l-Fikret* (Merzifon 1330)¹⁷, *Münacaât-ı Bedîa* (Giresun 1331). Bunlar dışında Vehbi Cem Aşkun *Sivas Şairleri* adlı eserinde Fazlullah Efendi’nin basılmamış eserlerinin isimlerini ise şu şekilde verir: *Miftâhu’l-basîret*, *Rûhu’r-rûh*, *Mürşidü’l-müsterşidîn*, *Muhabbetü’l-âli Abâ*, *Atatürk Sevgisi*, *Cumhuriyet Neşideleri*,

¹⁵ Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Şairleri*, s. 134.

¹⁶ Vehbi Cem Aşkun, *age*, s. 135.

¹⁷ Mehtap Erdoğan, “Tevfik Fikret’in Tarih-i Kadîm’ine Mehmed Fazlullah’ın Reddiyesi: Şihâbü’l-kudret fî Recmi’l-Fikret”, *Turkish Studies*, Volume 5/1 Winter 2010, s. 974-1006.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

Ölüm Felsefesi, Miraciye ve Mevlid.¹⁸ Bunlar dışında *Münâcât-ı Bedîa*'nın ikinci baskısının (Giresun 1331) sonunda; müellifin matbu eserleri arasında *Ta'zîmü'l-mağfûrîn fi-Tecrîmi'l-Menfûrîn*, *Keşfü's-sudûr Celbi's-sürûr*; gayr-ı matbu eserleri arasında ise *Tâziyâne-i Te'dîb* ve *Hikemiyât-ı Fazlullah* adlı eserleri de geçer.

2. MEHMET FAZLULLAH EFENDİ'NİN MÜNÂCÂT-I BEDİA İSİMLİ MESNEVİSİ

Eser eski harflerle iki kez yayımlanmıştır: *Münâcât-ı Bedîa*, İstanbul 1327, İkbâl-i Millet Matb., 6 s; *Münâcât-ı Bedîa*, Giresun 1331, Giresun Matb., 13 s.

Münâcât-ı Bedîa, mesnevi nazım şekliyle, adından da anlaşılacağı gibi münâcât türünde bir eser olup aruzun “fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Eser mukaddime (32 beyit) ve asıl mevzunun yer aldığı bölüm (171 beyit) şeklinde tertip edilmiş olup toplam 203 beyittir.

Eser, “İfâde-i Merâm” başlığı altında sunulan mukaddime bölümüyle başlar. Klasik eserlerin teşrifâtında yer alan ve ekseriyetle “Sebeb-i Te'lif” ismiyle karşılanan bu bölümde şair, eserin yazılış serüveninden ve amacından şöyle bahseder:

Ben de bir hizmet için bu mülke
Hâsıl itmişdim epeyce meleke
Bağdım iller gibi yok sâmanım
Ellerim hâlî tehî dâmânım
Bekledim bir gice feyz-i seheri
Yazmak için hele şu muhtaşarı (İfâde-i Merâm, 1-3)

beyitlerinden, “mülke (dünya) hizmet için” birçok kabiliyet elde ettiğini, ancak başkalarının yaptığı hizmetleri görünce kendisinde var olan kabiliyetleri gereği gibi değerlendiremediğini anlayan Fazlullah Moral'ın, bir seher vakti Allah'tan gelen feyiz sayesinde bu muhtasar eseri yazdığı anlaşılmaktadır. Şairin, matbu eserleri arasında ilk kez basılanın *Münâcât-ı Bedîa* olduğu gözönüne alınırsa,¹⁹ böyle bir eseri hangi

¹⁸ Vehbi Cem Aşkun, *age*, s. 135.

¹⁹ Matbu eserlerin yayımlanma tarihleri şöyledir: *Münâcât-ı Bedîa* (İstanbul 1327; Giresun 1331), *el-İtidâl fi-Muhabbeti Âli Abâ* (Haleb 1330, Haleb 1332), *Şihâbü'l-kudret fi-Recmi'l-Fikret* (Merzifon 1328-1330). Bazı kaynaklarda şairin bunlardan başka matbu eserlerinin

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

psikolojiyle kaleme aldığı daha net anlaşılır. Risalenin ilk kez basıldığı 1327 (1909-10) senesi şairin yaklaşık olarak 34 yaşında olduğu bir zamana denk gelir. Şairin, o güne kadar tahsil ettiği ilmî birikimini, gerek muallimlik görevi dolayısıyla talebelerine ve gerekse vazife yaptığı bazı yerlerde vaazlar vermek suretiyle câmi cemaatine aktardığı bilinmektedir. Ancak, uzun süre yaptığı bu hizmetlerin hiçbirisinin kalıcı olmayacağı, Fazlullah Efendi'nin vefatıyla birlikte yalnızca hafızalarda hatıra kırıntıları halinde kalacağı da bir hakikattir. Buradan hareketle şairin, vefatından sonra da amel defterini kapatmayacak, okuyanların ve istifade edenlerin hayır dualarını alabileceği daha kalıcı eserlere yöneldiğini söylemek mümkündür.

Mât idüb nefsimi ben merdâne
Çıkdım âşârım ile meydâne
Eşer ıtlâkına şâyândır bu
Söz degil mürde dile cândır bu (İfâde-i Merâm, 24-25)

ifadelerinden de Moral'ın, birikimini yazılı halde geniş kitlelere yaymak istediği, bunun yanında "âsâr"ının sadaka-i câriye cümlesinden sayılarak vefatından sonra "mürde dil[ine] cân" olmasını temenni ettiği açıkça anlaşılır. "Çıkdım âşârım ile meydâne" dizesi ise, şairin o güne kadar eserlerini yayımlamaktan geri durduğu; ancak bundan böyle yalnızca "söz[le] değil", "âsârı" ile de meydana çıkmak istediği şeklinde yorumlanabilir.

Şair mukaddimede "fâhr u mübâhât" ve "şöhret hevesi" olmaksızın kaleme aldığını ifade ettiği eserinde bütün "esmâ-i azîm" in münderiç olduğunu; dolayısıyla eserin, hangi maksatla okunursa okunsun mutlaka tesir edeceğini, hatta kâmil insanlar tarafından vird haline getirilmesi gerektiğini, okuyanların büyük sevaba kavuşacaklarını belirterek yazdığı eserin önemine vurgu yapar. Şair ayrıca eserin, gözyaşı ile yazıldığı için "câna şifâ, rûha gıda" olacağını söyler:

Eyledim gözyaşımı ben buña zâm
Oldı Allâh bilir ism-i a' zâm
Cümle maẓmûnı münâcât-ı Hüdâ
Her sözüüm câna şafâ rûha ğidâ (İfâde-i Merâm, 22-23)

den bahsedilse de kütüphane kayıtlarında sözkonusu eserlerin nüshalarına tesadüf edilmemiştir.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)
Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

Fazlullah Efendi, eserinin önemine vurgu yapan bunca sözden sonra "ben okutmaklığa olmam mecbûr", "ister isen okuma, ister oku" diyerek tercihi okuyucuya bırakır. Mukaddime bölümü, okuyanlardan hayır dua talebiyle sona erer.

Asıl mevzunun yer aldığı "Münâcât-ı Bedîa" başlıklı bölüm "Sana malûm zamîrim Ya Rab" dizesiyle başlar. Bu, Allah'ın, herşeyi kuşattığı gibi şairin amellerini de bilen ilim sıfatına işaret eder. Münâcâtın ilk beyitlerinde tevhid türünün muhtevasını andıran tarzda Allah'ın isim ve sıfatlarına yer verilir. Bu, klasik münâcâtlarda da sık görülen bir usûl olup şairin yakarışına âdeta zemin hazırlar. Burada Allah'ın "bir", "ferd", "cümlelerin mu'temedi", "ezelî ve ebedî", "şanı cümleden a'lâ", "Müte'âlî", "Mütekebbir", "Kâdir", "Rab", "Refîü'd-derecât" oluşundan bahsedilir. Buna karşın şair yalnızca "bir tehî-dest fakîr" dir:

Saña ma'lûm zamîrim yâ Rabb

Bir tehî-dest faķîrim yâ Rabb (Münâcât-Bedîa, 1)

Allah'ın isim ve sıfatlarına yalnızca münâcâtın ilk bölümünde yer verilmez. Diğer beyitlerde de yeri geldikçe Allah'ın yüceliğinden ve kudretinden bahsedilir. Buna göre O, sonsuz lütuf ve ihsan sahibidir. Şaire Müslüman olma şerefini veren, bütün kâinatı yaratan ve günahkârları affeden yine O'dur. O'nun için asla güçlük söz konusu değildir. Allah padişahlar padişahıdır; O'nun dışında eman dilenecek ve sığınacak yer yoktur. İnsanların ibadetine de muhtaç değildir. O'nun varlığına her şey delildir. O, Vehhâb'dır; karşılıksız hibe eder, verdiklerine mukabil bir bedel istemez:

İşte miskîn benim yâ Vehhâb

İtme red aç bu faķîre bir bâb (Münâcât-ı Bedîa, 113)

Fazlullah Efendi, münâcâta kendisini Allah'ın huzuruna çıkabilecek liyakatte görmez. Şair, Allah'ın verdiği nimetlerin şükrünü yerine getiremeyen, nefis ve hevanın mağlubu olmuş, günaha dalmış, Allah'ın feyzine istidâdı olmayan, sürekli isyan eden, en büyük cürmü kendi varlığı olan, ibadette kusurlu, kötü ahlak sahibi, cürmünden başka sermayesi olmayan, yapmadığı kötülük kalmayan, gözyaşı dökmeyen, ibadeti az, acz ve fakr sahibi, kara yüzlü, kusurlu, layık ameli olmayan bir kimse olarak karşımıza çıkar. Ancak bütün bu eksikliklerine rağmen şair, vahdet ehlidir:

Gerçi lâayık ‘amelim yoksa benim
Bire iki dememiştir dehenim (Münâcât-ı Bedîa, 95)

Şair eserde kendisi için “sermest”, “sâil”, “âsî”, “nâbûd”, “muhtâc”, “hakîr”, “cezbeli”, “dîvâne”, “mahrûm” ve “deli” gibi sıfatları kullanmayı tercih etmiştir. Bunlar, Allah’ın sonsuz gücü ve kudreti karşısında sıradan bir kulun durumunu özetleyen kelimeler olup günahkârlık ve pişmanlık duygularının dile getirildiği şiir türü olan münâcâtlarda diğer şairler tarafından da sıkça kullanılmaktadır.

Fazlullah Moral, günahkârlığının ve acizyetinin farkında olan bir kulun samimi ve yalın duygularıyla kaleme aldığı münâcâtında nefis ve hevanın tuzağına düştüğünü itiraf ederek işlemiş olduğu günahlardan dolayı Allah’ın kendisini “mahcûb” etmemesini ve gazaba uğratmamasını talep eder. Çünkü şair, kulun kusurlu bir tabiata sahip olduğunun ve “Hâlık” ile “halk” arasındaki en belirgin farkın bu olduğunun bilincindedir. Arzusunun kabul edilmemesi durumunda ise “eylerim sırrını yoksa fâş” diyerek Allah’a karşı “naz” tavrını takınır. Şair günahlarla kararımış kalbinin yalnızca Allah’ın nuruyla parlayacağını bilir ve bunun için yakarır. Allah’ın ahlakıyla ahlaklanmayı, melekûta karşı gözlerinin açılmasını, marifet nurunun saçılmasını, makamının yükselmesini ve masivadan nazarının kesilmesini de isteyen şair Allah’ın varlığında yok olmayı arzular. Zira kendi varlığı asıl “cürm-i azîm”dir:

Var iken varlığın ey Ma’bûdum
Ben naşıl “ben” diyeyim, nâ-bûdum (Münâcât-ı Bedîa, 31)

Şair kendisini bir ara Ashâb-ı Kehf’in köpeği Kitmîr ile kıyaslar. Bir köpek bile cennette safa sürerken kendisinin cehennemde yanmasının doğru olup olmadığını sorgulamaya başlar. Bunun “ehl-i ukûl” tarafından da kabul edilecek bir durum olmadığını belirten şair, bu ruh halinden sonra Allah’ın “lâ-yüs’el” ve “âzâde-i müstakbel” olduğunu hatırlayarak itirazını geri alır ve bu hale düşmesine kendisinin sebep olduğunu itiraf eder. Yine de Allah’ın rahmetinden ümidini kesmeyeceğini, atası Âdem’in yurdu olan cennete mutlaka gireceğini söyler. Bunun yanında, delilerin hesaba çekilmediği mantığından hareketle kendisinin de bir divane olduğunu, dolayısıyla cehennem azabından korkmadığını belirtir. Hemen ardından aslında hesaba çekilmeyen delilerden olmadığını farkında olacak ki şair, başka bir beyitte Allah’ın azabından da emin olmadığını vurgulama gereği duyar. Bu durum Allah’ın celâl ve cemâl sıfatla-

rının tecellileri arasında sıkışıp kalan, âdeta dalgalı bir deniz gibi sürekli hareketli ve kararsız bir ruhun korku ve ümit arasındaki çarpınışını gösterir:

Kesmem ümmîdimi bâbından ben
Hem emîn olman 'azâbından ben (Münâcât-ı Bedîa, 94)

Bu kararsız tutum şairin isteklerinde de kendisini belli eder. Fazlullah Efendi bazen cehennem azabından emin olup cennete girmek isterken bazen de her ikisini de elinin tersiyle iterek yalnızca Allah'ın cemâline kavuşmayı arzu eder. O, bu ikinci durumda ne cehennem azabından korkar ne de cennete meyleder. Tek emeli Allah'ın rızasına kavuşmaktır. Rızası dışında O'ndan başka bir "kerâmet" de istemez. Şair bu çelişkili isteklerinin farkında olmalı ki kendisini *Çoban Kıssası*'nda, İlahî azâmet karşısında tam olarak nasıl dua edeceğini bilemeyen ancak bir o kadar da samimî olan çobana benzeterek bu kararsız durumuna bir mazeret aramaya çalışır. Burada kendisini "ne dediğini bilmeyen bir deli" olarak tavsif eden şair, Allah'a nasıl yalvarması gerektiğini de kendisine Allah'ın talîm etmesini talep eder:

Eşer-i 'aşkıñ ile cezbeliyim
Ne dedigimi bilemem bir deliyim (Münâcât-ı Bedîa, 43)
Eyle ta'lim saña varmasını
Bilemem zâtına yalvarmasını (Münâcât-ı Bedîa, 80)

Şair, eserinde üzerinde bulunması muhtemel olan kul haklarına da değinir. Burada yalnızca Müslüman hakları kastedilmeyip gayr-ı müslimlerin de hakkından bahsedilir. Kâfir de olsa hakkına girdiği kişilerin rızası edilmesini Allah'tan isteyen şair, aksi takdirde mahşer günü helak olacağını, oraya borçlu olarak gitmek istemediğini belirtir. Bunun yanında hayvan hakları da şairin üzerinde durduğu bir diğer konu olup onları kendisinin rızası edemeyeceğini söyleyerek bunun için de Allah'a yalvarır. *Münâcât* şairin, anne-babasına ve sair vefat eden müminlere merhamet edilmesi, hastalara şifa verilmesi ve İslam ordularının muzaffer olması isteğiyle sona erer.

Eser, sade ve rahat anlaşılır bir Türkçe ile yazılmış olup beyitlerde Arapça ve Farsça terkiplerin oldukça az kullanıldığı görülür. Kullanılan dil, halkın konuşma diline yakın bir dildir. Münâcâtlar bilindiği üzere diğer edebî türlere göre daha açık bir dil ile yazılır. Bunda, günahkârlık ve pişmanlığın yoğun olarak işlendiği münâcâtlarda şairlerin, sanat endi-

şesini bir tarafa bırakarak doğrudan ve samimî duygularla Allah'a yönelmelerinin etkili olduğu aşikârdır. Ancak Fazlullah Efendî'nin, münâcâtta tercih ettiği sade ve açık üslûbu yalnızca bir edebî türün geleceğine bağlamak eksik bir tespit olsa gerek. Kaleme aldığı gazellere ve diğer mesnevilere bakıldığında aynı durumun sözkonusu olduğu; yani şairin, şiirlerinde genel olarak sadelik ve duruluktan yana olduğu görülür.²⁰ Dolayısıyla şairin, münâcâtta kullandığı bu sade ve anlaşılır üslûbun, yalnızca bu tür için özel olarak tercih etmediğini; diğer şiirlerini de aynı üslupla yazdığını söyleyebiliriz. Eserin genelinde şairin Allah'la "senli-benli" tarzda konuştuğu hitap şekli hâkimdir. Kişinin içindeki samimî duyguları, konuşmasına özel bir şekil vermeksizin aktarmasına hizmet eden bu hitap tarzının, şairin bilinçli bir tercihi olduğu düşünülebilir.

Yukarıda da belirtildiği gibi eser aruzun "fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün" kalıbıyla yazılmıştır. Bu, genellikle uzun mesnevilerde kısalığı ve kolaylığından ötürü tercih edilen ancak münâcâtlarda en az kullanılan kalıplardan biridir.²¹ Fazlullah Efendî'nin, klasik münâcâtlarda az kullanılmasına rağmen eserini bu vezinle yazmasının muhtemel nedeni, veznin Türkçeye daha kolay uyan bir yapıda olması ve ayrıca onbirli hece vezninin 4+4+3 biçiminin ahengini sağlamasıdır. Buna rağmen şairin birkaç mısrayı vezne uydurmadığı görülür (B. 43, 132, 156).

Münâcât- Bedâ'ın sade bir Türkçe ile yazılmış olması doğal olarak eserde bazı aruz kusurlarına neden olmuştur. Bu kusurlar arasında en yaygın imâledir. Hemen her beyitte en az bir imâleye rastlanabilmektedir. Fazlullah Efendî bu imâlelerin birçoğunu *ı, i, u, ü* ünlüleri üzerine getirerek imâlenin ağırlığını bir derece hafifletmeye çalışmışsa da (ör: *bu, ideni, feyz-i, kaldı, hevesi* vb.) sayısı az olmakla birlikte *a, e* ünlülerinde yaptığı imâleler ahengi son derece ağırlaştırmaktadır (ör: *epeyce ile, burada* vb.). Eserde imâleye göre az da olsa zihâf yapılarak Arapça ve Farsça bazı kelimelerde uzun okunması gereken heceler kısa okunmuştur (ör: *ta'bîr, İblîs, teslîm, hîç, râzî* vb.). Zihâf yapılan bu kelimelerin çoğu zamanla Türkçenin ses yapısına uydurulduğu için okunduğunda kulağı rahatsız etmemektedir.

²⁰ Şaire ait gazel ve mesnevi örnekleri için bkz. Vehbi Cem Aşkun, *age*, s. 136-166.

²¹ Münâcâtlarda kullanılan aruz kalıpları için bkz. Abdülhakim Koçin, *age*, s. 92-94.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

KAYNAKÇA

- Arpa, Recep, "Tibyân Tefsiri", *DİA*, C. 41, İstanbul 2012, s.127-128.
- Aslanoğlu, İbrahim, *Sivas Meşhurları*, C. I, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas 2006.
- Aşkun, Vehbi Cem, *Sivas Kongresi*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1963.
- Aşkun, Vehbi Cem, *Sivas Şairleri*, Sivas Halkevi Yayını, Sivas 1948.
- Erdoğan, Mehtap, "Tevfik Fikret'in Tarih-i Kadîm'ine Mehmed Fazlullah'ın Reddiyesi: Şihâbü'l-kudret fi Recmi'l-Fikret", *Turkish Studies*, Volume 5/1 Winter 2010, s. 974-1006.
- Günaydın, A. Necip, *Erzurum Kongresine Katılan Sivas Vilayeti Delegeleri*, Cumhuriyet Üniversitesi Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi, Sivas 2002.
- Güngör, Zülfikar, "Münâcâtlar" *Türk-İslam Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara 2012, s. 152-157.
- Kırzioğlu, M. Fahreddin, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, C. III, Kültür Ofset Ltd. Şti., Ankara 1993.
- Koçın, Abdülhakim, *Türk Edebiyatında Münâcât*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2011.
- Kurnaz, Cemal, *Münâcât Antolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1992.
- Macit, Muhsin, "Münâcât" *DİA*, C. 31, İstanbul 2006, s. 563-565.
- Olçaytu, İbrahim, *Folklor Defterleri-II (1907-1945)*, (Haz. Sadık Perinçek), Kalan Yayınları, Ankara 2001.
- Şener, H. İbrahim – Yıldız, Âlim, *Türk İslâm Edebiyatı*, Rağbet Yay., İstanbul 2010.
- Terzibaşı, Ata, *Kerkük Şairleri*, C. II, Cumhuriyet Basımevi, Kerkük 1387 (1967).

3.METİN

İfāde-i Merām

fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

- 1 Ben de bir hizmet için bu mülke
Hâşıl itmişdim epeyce meleke
- 2 Bakdım iller gibi yok sāmānım
Ellerim hâli tehî dāmānım
- 3 Bekledim bir gice feyz-i seheri
Yazmak için hele şu muhtaşarı
- 4 Baña ifhām ideni bilmezdim
Çalbe ilhām ideni bilmezdim
- 5 Çāl ile ta' bîr olunmazdı o hâl
Cân virir zevkine nisvân u ricâl
- 6 Benim Allâh iledir her nefesim
Ġayra yok zerre kadar bir hevesim
- 7 Hest ü nîstî nazarımda siyyân
Lâ vücûdu'l-haberu ke'l-a'yân²²
- 8 Çalbimiz manzar-ı Allâh u Resûl
Hangi İblîs bulacaktır aña yol
- 9 Hâmse-i âl-i ' abâdır sâyem
' Aşıkım gözyaşındır sermâyem
- 10 Sâye-i Hazret-i Peygamberde
Ser-fürü eylemedim bir merde
- 11 Melce'im bâb-ı ' Alidir şâhım
Yok benim kimseye eyvallâhım

²² Haber almak gözle görmek gibi değildir.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

- 12 Rûh-ı Sıbteyne tevessül itdim
Bu sülükümde tekemmül itdim
- 13 Fazl-ı Mevlâ ile olduk ma' rûf
Bize hâlât-ı haqâyık mekşûf
- 14 Girmişiz bâb-ı ' Alîden şehre
Almışız ' ilm-i ledünden behre
- 15 Bulmuşuz Haq ile maḥviyyet-i tām
Virmişiz mertebe-i ' aşka ḥitām
- 16 Şanmasun faḥr u mübâhât iderim
Rabbime böyle münâcât iderim
- 17 Var iken zıkr-i Ḥudâ-yı Mûte' âl
Güft ü gûlar bize lâzım mı te' âl
- 18 Bundadır ḥâşılı esmâ-i ' azîm
Bu kitâba idiñiz pek ta' zîm
- 19 Hangi maḥşadda dilerseñ teşhîr
Berḫ-i ḥâtîf gibi eyler te' şîr
- 20 Kim ki insânlar içinde ekmel
Bunu vird itmelidir eñ evvel
- 21 Eyledim gözyaşımı ben buña zâm
Oldı Allâh bilir ism-i a' zâm
- 22 Cümle maẓmûnı münâcât-ı Ḥudâ
Her sözüüm câna şafâ rûḥa ğidâ
- 23 Kim ki oldı bu du' âdan maḥrûm
İki ' âlemde de ḫaldı maġmûm
- 24 Mât idüb nefsimi ben merdâne
Çıkdım âşârım ile meydâne

- 25 Eşer ıtlâkına şâyandır bu
Söz değil mürde dile cândır bu
- 26 Dimem icâd iderek yaptım ben
Oğu da kavlimi taşdıķ it sen
- 27 Okıyanlar olur elbet me'cür
Ben okutmaķlıĝa olmam mecbür
- 28 Bende şöhret hevesi yok mîrim
Şıdķ ile itdi vaşıyyet pîrim
- 29 Ne yalan söyleyeyim toĝrusı bu
İster iseñ okuma ister oku
- 30 Bundadır hâşılı âmâl-i 'umûm
Kalmadı kalmadı emr-i mektûm
- 31 Elimizden ne gelir hayr du'â
Raĝmetü'llâhi 'aleynâ ebedâ
- 32 Olmaķ isterseñ eger ehli'llâh
Saña kâfi eşer-i *Fazlullâh*

Nâzımu'l-faķır
Mu'allim Şeyĝ Fazlullâh

Münâcât-ı Bedîa

Bismillâhirrahmânirrahîm

- 1 Saña ma' lûm zamîrim yâ Rabb
Bir tehî-dest faķîrim yâ Rabb
- 2 Eyerim zâtuña ' arz-ı hâcât
Sensiñ Allâhu refî' u' d-derecât
- 3 Ezelîsiñ ebedîsin yâ Rabb
Cümleniñ mu' temedisiñ yâ Rabb
- 4 Vaḥdet-i zâtuña her şey bürhân
Birsiñ ey Pâdişah-ı pâdişahân
- 5 Müte' âlî Mütekebbirsiñ Sen
Bilirim her şeye Kâdirsiñ Sen
- 6 Müsteşârîñla vezîriñ yokdur
Ferdsin mişl ü nazîriñ yokdur
- 7 Şâmîni cümleden a' lâ bilirim
Seni bir Ḥazret-i Mevlâ bilirim
- 8 Eylediñ Sen baña bî-ḥad ihsân
Cümle a' zâlarım itsek de lisân
- 9 İdemem şükriñi aşlâ ifâ
Diyemem ağlayarak vâ-ḥayfâ
- 10 Saña nazmen de ḳuluñ minnet ider
Yok ' aķîdemde ḥalel zerre ḳadar
- 11 Ḥamdulillâh beni itdiñ İslâm
İt ' ubûdiyyet ile ḳaddimi lâm
- 12 Eyleme nefis ü hevâya mağlûb
Beni cürmüm ile itme maḥcûb
- 13 Ḳalbime nûruñ ile vir şayḳal
Olayım ' aşḳıñ ile lâ-yu' kal

- 14 Şevk-i dîdârîñ ile sermestim
Sâ'îlim, geldim, açıkdır destim
- 15 Sen ğinâ vir baña her bir şeyde
Bağmayım eydî-i ' Amr u Zeyde
- 16 Fazl u luţfuñ ola imdâd-resim
Sensiñ ancağ dü-cihân mültemesim
- 17 Beni ahlâkıñ ile eyle hulûğ
Her ne dirlerse disün tek mağlûğ
- 18 Baña Sen eyleme yâ Rabb ğađab
Her ne eylerse kuluñ itsün hep
- 19 ' Arzihâl itsem eger bir kuluña
Gönderirdi beni öbür kuluña
- 20 Yâ İlâhî! keremiñ pek çoğdur
Kul gibi Sende havâle yoğdur
- 21 Saña lâyığ mı a Mevlâ-yı mülük
Olayım kullara ' abd-i memlûk
- 22 Gözlerim görmeye Senden ğayrı
Ver baña ğaşılı her bir ğayrı
- 23 Sensiñ O Hâlık-ı yektâ-yı Şabûr
Ümmet-i müznibeye Rabb-i Ğafûr
- 24 Bağma eksikliğime Allâhım
Şıdğ u ihlâş ola cevlangâhım
- 25 Saña güçlük mü var ey Rabb-i Ğanî
İstedigim gibi şâd eyle beni
- 26 Müsta' id kıl budur istimdâdım
Yoğ ise feyzine isti' dâdım

- 27 İştîyâk u emel ü ğayretimi
Sende müzdâd idesiñ hayretimi
- 28 Melekûta açılan 'aynımı aç
Baña da ma' rifetiñ nûrunı saç
- 29 Ol bu 'âşîye meded-res yâ Rabb
Mâsivâdan nazarım kes yâ Rabb
- 30 Sende maḥv it beni ey Rabb-i Raḥîm
Varlığımdır bilirim cürm-i 'azîm
- 31 Var iken varlığın ey Ma' bûdum
Ben nasıl ben diyeyim nâ-bûdum
- 32 Beni ancak Saña muhtâc eyle
Cümle 'uşşâkıña sertâc eyle
- 33 Eyle yâ Rabb maḳâmım 'ulyâ
Ġıbta itsün baña ehl-i dünyâ
- 34 Böyle yansun mı İlâhî bu ḫaḳîr
Süre cennetde şafâyı Kıtmîr
- 35 Bir köpekden daha Kıtmîr mi bu ḳul
Teslîm itsin mi bunu ehl-i 'uḳûl
- 36 Yok mu bir kelb kadar da değerim
Zâtıña lâyıḳ elimde hünerim
- 37 Ne diyem ben saña lâ-yüs'elsiñ
Hele âzâde-i müstaḳbelsiñ
- 38 İ'tirâz itme degil ḫâl ma' lûm
Beni itdiñ diyemem Sen maḫrûm
- 39 Baña gülmez mi 'adüvvüñ Şeyḫân
Dostuñum düşmanı güldürme amân

- 40 İ' timād eylemişim minnetiñe
Girerim ben de Seniñ cennetiñe
- 41 Atamız Âdem ederdî ārām
Babamızdan bize qaldı o maqām
- 42 Ğ' Āşıkım ben de cemāl istiyorum
Lāyıkım bezme vişāl istiyorum
- 43 Eşer-i Ğ' aşkıñ ile cezbeliyim
Ne dedigimi bilemem bir deliyim²³
- 44 Baña teklif u tekelluf yoqdur
Hālîkîñ rahmeti zîrâ çoqdur
- 45 Dūzahıñdan baña ne itmeyem elem
Çünkü dîvânelere yoqdı qalem
- 46 Beni yâ Rabb ser â pâ nûr it
Qalbimi ğıll u ğışnıñdan dūr it
- 47 Mağv kıll var ise yâ Rab hasedim
Ola şıhhatde İllâhî cesedim
- 48 Düşmesün ağızıma kızb ü ğıybet
Havf u haşyetle baña vir heybet
- 49 Saña kuvvetle Ğ' ibâdet ideyim
Kendime tã'ati Ğ' âdet ideyim
- 50 Olayım mağrem-i esrâr saña
Hele nâ-mağremi gösterme baña
- 51 Ekl ü şürbüm ola hep tayb u helâl
Girmesün gönlüme bir zerre melâl

43 Beytin ikinci mısraında vezin aksiyor.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

- 52 Müstaķīm it harekâtımda beni
Ĝā'ib it şavm u şalâtımda beni
- 53 İttıla' kesb ideyim ben ğaybe
Düşmeyim zann ile lâkin reybe
- 54 Beni Sen eyle İlahî maġfūr
Herkes 'indeinde olam tek menfūr
- 55 Dâ'imâ zâtına mâ'il olayım
Cümle maķşūduma nâ'il olayım
- 56 Beni zikriñ ile it müstaġnî
Düşmesün aġzıma mālâya' nî
- 57 Eyle tevfiķiñi yâ Rabb delîl
Ĥâlîmi aĥsen-i ĥâle taĥvîl
- 58 Âşinâ it dilimi ĥikmetiñe
Beni al dâ'ire-i 'işmetiñe
- 59 Ķalbimi ĥavf ile mālâmâl it
Saña yalvarmaķ ile ĥoş-ĥâl it
- 60 Eylemem ĥavf-ı caĥîm meyl-i cinân
Emelim Sensiñ İlahî her ân
- 61 Sözümi zıkr ü sükûtum fikr it
Sen de yâ Rab beni bir kez zıkr it
- 62 Nūr-ı tevĥidiñ ile vir şerefi
Girmesün gönlüme bir şirk-i ĥafî
- 63 Eyleyim âh ederek dürlü kuşūr
Etmeyim tek Saña tã' atle ġurūr
- 64 Diyemem cürmüm ile yâ Ĝaffār
Tã' atimden ideyim istiġfār

- 65 Tevbeler tevbesi olsun yâ Rabb
İtmeyim luṭfuña karşı bir zenb
- 66 Sen yaratdıñdı beni meccānen
Yine Sen maḡfiret it meccānen
- 67 Şābit it dīniñi ḡalbmimde ‘ayān
Kimsede görmeyim bir noḡşān
- 68 Beni maḡzūn ideni ḡıl memnūn
Ben gibi kimseyi itme medyūn
- 69 Var ise bende ḡuḡūḡ-ı küffār
Rāzı it şāḡibini ey ḡaffār
- 70 İtmesūn kimse girībānımı çāk
Borç için Sen beni itdirme helāk
- 71 Degmesūn kimseye tek bir zararım
Rāzıyım her ne olursa ḡaderim
- 72 Varsa ḡayvān ḡuḡūḡı farazā
Anları ben idemem ḡiç irzā
- 73 Şaḡ iken eyliyorum istiḡlāl
Şoñra itme beni anlar gibi lāl
- 74 Burda ḡaḡḡın vireyim de nāsa
Orada çıkmayayım iflāsa
- 75 Āḡiret rütbesidir rütbe nişān
İstemem ben burada şöḡret ü şān
- 76 Bu faḡıre yetişir faḡr u fenā
ḡalḡ içinde beni it müsteşnā
- 77 Baña virseñ de eger kevneyni
İstemem salṭanat-ı dāreyni

- 78 Beni ezkârın ile kıl meşgûl
Bulmasun gönlüme bir hâtırâ yol
- 79 Sen eger râzî olursañ benden
İstemem başka kerâmet Senden
- 80 Eyle ta' lîm saña varmasını
Bilemem zâtına yalvarmasını
- 81 Dembedem dür olayım bu nâsdan
Çırtulam vesvese-i hennâsdan
- 82 Gelmesün yanına Şeytân-ı la' in
Beni taçcîl iden sũ'-i qarîn
- 83 Meded ey pâdişah-ı pâdişahân
Senden ancak iderim istîmân
- 84 Sũ'-i ahlâkıma mañv eyle benim
Râh-ı Peyğambere gitsin bedenim
- 85 İlticâ eyleyecek sâyem yok
Cürmden başka da sermâyem yok
- 86 Hangi yüzle geleyim ben heyhât
Çalmadı yapmadığım menhiyyât
- 87 Ben kuşursuz geleyim hiç yâ Hâk
Ne ile fark olunur Hâlık u halk
- 88 Sen de tãrd eyler iseñ yâ Mevlâ
Hangi dergâha idem vâveylâ
- 89 Sen bulursuñ yakacak biñ gümrâh
Bulamam Sen gibi ben bir Allâh
- 90 Hâlıkım manzar-ı kalbimsiñ Sen
Benim eñ sevgili Rabbimsiñ Sen

- 91 Beni Sen Һasretime iŐāl it
Cümle âmālimi istiŐāl it
- 92 oyma ğurbetde İlahī maġdūr
Eyleme öz vaŐanımdan beni dūr
- 93 RūŐımı eyleme Senden tab‘ id
Her ğicem adr ola her rūzum ‘ id
- 94 Kesmem ümmidimi bābıñdan ben
Hem emīn olmam ‘ azābıñdan ben
- 95 Gerçi lāyık ‘ amelim yoksa benim
Bire iki dememiŐdir dehenim
- 96 Dā‘imā defterime yaz Һasene
Vir baña evvel u āŐir Һasene
- 97 Kātib-i defterimi itme Һabīr
Çünkü çok bende İlahī taŐŐir
- 98 Her umūrum saña itdim teslīm
Geleyim zātıña bā-Őalb-i selīm
- 99 İsterim her ne ki lāyık sa anı
Vir baña Őanıña lāyık olanı
- 100 Bulayım zikriñ ile iŐmi ‘nān
İtmeyim fikr-i zen endiŐe-i nān
- 101 GözyaŐım yokdur ‘ ibādet de alīl
Beni bu‘ diyyet ile itme zelīl
- 102 Vir baña ‘ ayn-ı baŐiret ey Yār
Bu baŐar yoksa ki Һayvānda da var
- 103 Māl u evlād neme lāzım Rabbim
Saña nāŐır ola çeŐm-i albatim

- 104 İstemem cenneti yâ Rab Sensiz
Sen ider misin İlâhî bensiz
- 105 Vaz giçer mi kölesinden Mevlâ
Eylesin *Fazl* kuluñ vâveylâ
- 106 Seni zıkr eyleyemem mezkûrsun
Halka i' lân idemem meşhûrsuñ
- 107 Saña baş egdi ' umûm şâhib-i tâc
Tâ' at-i halka degilsuñ muhtâc
- 108 Vir baña her ne virirseñ çok çok
O hazîneñde İlâhî yok yok
- 109 İt beni nâ' il-i feyz-i dîdâr
H'âb-ı gafletden İlâhî bîdâr
- 110 Bekleriz hâlbuki Sen hâzırsuñ
Her tarafından kuluña nâzırsuñ
- 111 Sen didiñ ki gözediñ miskîni
Kullarım şâd idiñiz ğamgîni
- 112 Ben hem âmir olamam hem me'mûr
Dil-i vîrânemi eyle ma' mûr
- 113 İşte miskîn benim yâ Vehhâb
İtme red aç bu fakîre bir bâb
- 114 Severim cûd ile miskînliği ben
İstemem baĥl ile zengînliği ben
- 115 Hâlime çünki Sen olduñ a' lem
Bir şeyi istememekdir eslem
- 116 Açılırsa o künûz-i ihsân
Böyle yalvarmaya mı yâ insân

- 117 Sen benim rızkıma olduğça kefil
Ġam yemem rızık için ey Rabb-i Celil
- 118 Fakırdan ġayı vesilem yokdur
‘Aczden başka da ġilem yokdur
- 119 Beni tek it sü‘ edāya ilġāk
Eyle nārında dilerseñ iġrāk
- 120 Gerçi düzaġda mehābet çokdur
Olduġuñ yerde ‘azābıñ yokdur
- 121 Olduġuñ yerde cidāl olmazsa
Olmadıġuñ da muġāl olmazsa
- 122 Nerde yā Rabb ‘azāb eylersiñ
Kimlere söyle ġesāb eylersiñ
- 123 Sen sevindir beni başdan başa
Eyerim sırrıñı yoksa ifşā
- 124 Rāzıyım eyle caġımi mesken
Tek benimle olasıñ yā Rab Sen
- 125 İt baña her ne iderseñ Allāh
‘Abd mā yemlikuhu li’l-mevlā²⁴
- 126 Ķullarıñ mālını itmez taġrīb
Sen de bu ‘abdiñi itme ta‘ zīb
- 127 İster elbetde ġaġā-yı bī-ġad
Sendeki ‘afv u ‘aġā-yı bī-ġad
- 128 Yüzümi güldüre rüy-ı siyahım
Raġmetiñden de büyük mi günahım

²⁴ Köle, efendisinin sahip olduġu şeydir.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

- 129 Olsa tağlarca günâhım yâ Hayy
Raḥmetiñ baħrına nisbet lâ-şey³
- 130 Sen ne istersiñ İlâhî benden
‘Aczden başka ne virdiñ baña Sen
- 131 Saña maḥşûş hediyem ne arar
Fağrdan ğayrı elimde ne’ m var
- 132 Saña taqđim iderim ‘acz u kuşûr
Yoğ ħazîneñde budur meşhûr²⁵
- 133 Yeñi çıkdı bu kuşûr hep bende
Sende yoğ ħaşılı bu terfende
- 134 Beni ğarğ eyle İlâhî luḥfa
Kim getirdi Saña böyle tuḥfe
- 135 Sen ümîd eyleme benden bir umûr
Nuḫfeden ħaşıl olandan ne olur
- 136 El-meded el-meded ey şanı ecel
Merḫamet it baña geldikde ecel
- 137 Virme imânımı Şeyṭân eline
Atma maḥbûbuñı düşmân eline
- 138 Ğorğarım dîne ħıyânet idemem
Mâlı düşmâna emânet idemem
- 139 Baña imânımı tek yoldaş it
‘Aybımı ister iseñ Sen fâş it
- 140 Beni incitmeden öldür yâ Rabb
Feyz-i cân-baḫş ile güldür yâ Rabb

132 Beytin ikinci mısraında vezin aksiyor.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

- 141 Bize yâ Rab o zamânda hayr it
Çullarıñ baĸ ne çekermiř seyr it
- 142 Őoñ nefesde beni Sen kôrķutma
Tutma yâ Rabb lisânım tutma
- 143 Eyle âĸir nefesim yâ Allâh
*Vaĸdehu lâ ilahe illallâh*²⁶
- 144 Zinde it cismimi ĸayyen gideyim
Seni ĸabrimde daĸi zikr ideyim
- 145 Toĸdıĸım ân gülerdi ĸiřân
Aĸlasun öldiĸime derviřân
- 146 Bileler ĸadrimi hep ehlüllâh
Diyeler el-meded ey *Fazlullâh*
- 147 Bende olsaydı eger isti' dâd
Bu ĸadar itmez idim istimdâd
- 148 Ne virirseñ baña vir açım ben
Cümlesinden daha muĸtâcım ben
- 149 Sâ'ilim itme ĸapıñdan beni red
Bilirim ni' metiñe yoĸdur ĸad
- 150 Her şeyi istiyorum bî-pervâ
O çoban ĸiřsası da ma' lûm yâ
- 151 Sen virirsiñ bilirim istemeden
İstediĸimde virirsiñ dimeden
- 152 Burada bitdi mi yâ Rab keremiñ
Yoĸsa 'uĸbâya mı ĸaldı ni' amıñ

²⁶ O tektir, Allah'tan başka ilah yoktur.

- 153 Hep bilâ-‘ illet ise ef’ âliñ
Dimeliydiñ ki nedir aḥvâliñ
- 154 A ḳulum sen ne dilersiñ Benden
Beni vazgeçdi mi sandıñ senden
- 155 Dimediñ ğayba da ḥükm eyleyemem
Seni bulup da ğamım söyleyemem
- 156 İstemek benden virmek Senden²⁷
Viresiñ her ne ki var müstaḥsen
- 157 Günde biñ kerre ölüp dirileyim
Seni bir def’ acıḳ olsun göreyim
- 158 Saña her ānda beni vâşıl it
Cümleniñ maḳşadını ḥâşıl it
- 159 Beni dāreynde güldür Deyyān
Saña bundan ne zarar var ne ziyān
- 160 Beni ḳurtar elem-i maḥşerden
Bildigim bilmedigim her şerden
- 161 Ḳulluğum idemedim ben ifā
Eyle mevlâlîğı yā Rab icrā
- 162 Dergahıñdan dilerim yā Rabbī
Bendeden rāzı ola Faḥr-ı Nebī
- 163 ‘Āşıkım terk-i ‘alākāt idemem
Tek Ḥabibiñle mülākāt idemem
- 164 Beni bağışla Onuñ ümmetine
Ḥamse-i āl-i ‘abā ḥürmetine

156 Beytin ilk mısraında vezin aksıyor.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIX, Sayı: 2 (15 Aralık 2015)

Cumhuriyet University Journal of Faculty of Theology, Volume: XIX, Issue: 2 (December 15, 2015)

- 165 Peder ü mäderime merhamet it
Cümle mü ’minleri de mağfıret it
- 166 Eyle mevtāya kerem yā Feyyāz
‘Āfiyetler bula ehl-i emrāz
- 167 Ceyş-i İslām’ı mużaffer eyle
Düşman-ı dīni müdemmer eyle
- 168 Sevdigiñ kullar için itme melül
Eyle hācātımı yā Rabb kabül
- 169 Beni ‘afv itdigiñi it i‘lān
Hasedinden öleyazsın Şeytān
- 170 Eyledim ben Saña her dürlü niyāz
Sen kabül it beni cennetlik yaz
- 171 Eyle aşhāba şalāt-ı bī-hād
Şād ola rūh-ı Cenāb-ı Aḥmed

Āmīn

Bi-hürmeti kulubi’l-münkesirīn ve bi-hakki Seyyidi’l-mürselīn ve bi-hürmeti melā’iketi’l-muḥarrebīn ve bi-hakki enīni’l-ma‘şūmīn ve bi-hürmeti āhi’l-mazlūmīn ve bi-hakki dumū‘i’l-‘aşıķīn.